

of preschool education institutions in the conditions of modern challenges. The article considers the role of play in the development of socio-emotional skills of preschool children, the development of a psychologically safe educational environment and the involvement of parents in children's socio-emotional development, as well as supporting children's well-being in extraordinary living conditions, in particular in war.

The prospects for further scientific research are to study the practical use of materials of Peppy Pals Programme for Social-Emotional Development and Learning of Children in the process of interaction with preschool children by teachers of preschool education institutions.

Key words: training, postgraduate education, preschool teachers, socio-emotional development and learning.

Дата надходження статті: 06.06.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Примакова В. В.

УДК 377:[504.61:355.01](477)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi57.596>

Шевчик Б. В.*,

orcid.org/0009-0001-9157-7053

Шевчик Л. О.*,

orcid.org/0000-0003-0755-2193

Боднар О. С.*,

orcid.org/0000-0003-4207-0624

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОЦИД» У МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ФАХОВИХ КОЛЕДЖІВ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

У статті розглянуто шкодочинний вплив російської агресії на інфраструктуру, функціонування природних систем життєзабезпечення, довкілля (а саме руйнування ландшафтів, екосистем, оселищ та популяцій; порушення цілісності біосфери) й отримання екологічних послуг населенням України.

Обґрунтовано перелік найважливіших компонентів підготовки екологічних менеджерів у фахових коледжах в умовах воєнного часу. Серед яких – формування фахівців, здатних вирішувати екологічні завдання різного рівня складності, усвідомлювати загрози сьогодення, знати засоби запобігання їм і бути готовими до адекватних дій, спрямованих на попередження екологічної катастрофи.

Аргументовано світоглядну значущість фундаментального загальнонаукового та загальнобіологічного поняття «екоцид» під час війни та в період повоєнного відновлення. Винесено на обговорення критерії розкриття змісту поняття «екоцид», запропоновані групою авторів (С. Баран, Я. Дідух та ін.). Критерії екоциду визначаються як результат антропогенного впливу, що супроводжуються зникненням чи знищенням цілого ряду об'єктів, серед яких – ендемічні види рослин та тварин, асоціації рослин, рослинні угруповання (луки, ліси та ін.), біотопи (серед яких як природні, так і напівприродні або штучні), об'єкти всесвітньої або загальноєвропейської природної спадщини, а також цілі регіони, забруднені радіонуклідами, чи зруйновані ландшафти. Зміст цього поняття розвивається поступово в міру ускладнення рівня організації живих організмів та угруповань, проти яких вчинено злочин екоциду. Обґрунтовано потребу встановлення логічних зв'язків його з іншими поняттями, осмислення діалектики понять та оперування ними в нових умовах та реаліях воєнного часу.

Ключові слова: стан війни, дидактика, поняття «екоцид», загальнонауковий та біологічний зміст, злочин екоциду, критерії екоциду.

*© Шевчик Б. В.

*© Шевчик Л. О.

*© Боднар О. С.

Постановка проблеми. Військова агресія росії вплинула на всі сфери життя та діяльності України. Поряд із убивствами, руйнуванням інфраструктури, енергетики значна частина екосистем опинилися в нестійкому, кризовому стані, а сама війна може призвести до глобальної екологічної катастрофи. Земля – наш єдиний дім, де довкілля – неділиме ціле, а колообіг повітря, води й міграції видів, без сумніву, поширюватимуть вплив війни на всі європейські країни. Тому назріла нагальна потреба фіксування та збору доказів учинення російською армією злочинів проти навколишнього середовища.

Інтенсивні бомбардування нашої території та зумовлені ними пожежі, маневрування військової техніки та будівництво укріплень загарбниками, забруднення вибухонебезпечними предметами природних біотопів руйнує довкілля [3]. Передусім це стосується рельєфу, ґрунтів, водойм, часто страждають рослинність і тваринне населення. Напружуються взаємовідносини людини та природи, створюючи невідповідність розвитку продуктивних відносин між населенням і ресурсо-екологічними можливостями біосфери.

Усе це зумовлює потребу вивчення та активізації роботи щодо законодавчого закріплення терміна «екоцид», визнання його міжнародним злочином і розроблення спеціального механізму відповідальності під юрисдикцією Міжнародного Кримінального Суду (МКС).

Аналіз досліджень. Висвітленням змісту поняття «екоцид» займалися фахівці різних галузей знань, серед яких – В. Саєнко [14], Дж. Марлей [18], М. Мельник, М. Хавронюк [10], М. Куцевич [13], К. Максакова [7], О. Лановенко та О. Остапішина [2], О. Павлюк [12], В. Уколова, Є. Уколова [16] та ін.

Від початку російсько-української війни та після підриву Каховської ГЕС передбачений Кримінальним кодексом України термін «злочин екоциду» набуває особливої актуальності [11].

Метою статті є обґрунтування поняття «екоцид» та його використання у професійній підготовці екологічних менеджерів у фахових коледжах в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Застосування терміна «екоцид (від грец. *οικος* – «будинок» і лат. *caedo* – «знести, вбити»), що означає руйнування значних територій природного середовища як наслідок діяльності людини» [19], а також «масове знищення» об'єктів рослинного або тваринного світу, «отруєння» атмосфери або водних ресурсів, учинення інших дій, що можуть спричинити «екологічну катастрофу» [15], датується 70-ми роками ХХ століття [8].

Одним із найважливіших компонентів підготовки екологічних менеджерів у фахових коледжах в умовах воєнного стану є формування фахівців, які через усвідомлення загрози, знання шляхів запобігання їй і готових до адекватних дій здатні вирішувати екологічні завдання різного рівня складності, зокрема й попередити екологічну катастрофу.

Теоретичний концепт дидактики уможливорює обґрунтування категорійно-поняттєвого апарату як узагальненого й абстрагованого відображення явищ і процесів [4], зокрема й екоциду. Екоцид є найбільш значущим, фундаментальним загальнонауковим явищем, світоглядна функція якого не викликає сумніву. Розуміння поняття формується на стику біології, географії, медицини, техніки, енергетики, законотворення та ін.

У той же час «екоцид» належить до кола фундаментальних загальнобіологічних понять, адже його зміст розвивається поступово в міру ускладнення рівня організації живих організмів та угруповань, проти яких вчинено злочин екоциду. В умовах війни та повоєнного відновлення на майбутніх менеджерів закладів освіти, екологічних менеджерів, експертів-екологів покладається завдання оволодіння навичками моніторингу стану довкілля, фіксування завданої шкоди, проектування наслідків злочину екоциду в найближчій та віддаленій перспективі, що не можливе без оперування

основними критеріями такого злочину на популяційно-видовому, біосферно-біотичному та еволюційному рівнях організації життя (табл. 1) [1].

Таблиця 1

Основні критерії розкриття змісту поняття «екоцид»

Рівень організації життя	Критерії екоциду	Можливі об'єкти екоциду
Популяційно-видовий	Якщо вчинення злочину призводить до зникнення хоча б однієї (чи всіх) популяцій певного ендемічного виду одного біогеографічного регіону. Або якщо чисельність популяції скорочується до певного мінімуму (<10 %), а оцінювання стану довкілля фіксує стабільні відхилення від нормального природного стану.	Відображає стан популяції тварин, хоча може бути застосований і на глобальному рівні.
Біосферно-біоценологічний	Якщо в результаті антропогенного впливу втрачаються неповторні сукупності рослин, об'єднані спільною областю поширення. Або критично скорочується ($\leq 10\%$) територія їхнього поширення, а прогноз покращення стану фітоценозу не втішний.	Можна застосовувати для фітоценозів, що входять до переліку Зеленої книги України, та унікальних задокументованих угруповань, які можуть існувати лише у специфічних умовах довкілля.
	Якщо в результаті шкочинної діяльності в межах біогеографічного району повністю втрачаються (або залишається $\leq 10\%$ площі) унікальні біотопи, а прогноз покращення стану знищеного біотопу не втішний.	Можна застосовувати для біотопів, внесених до класифікатора оселищ (біотопів), оптимізованих для використання у природоохоронній діяльності.
	Якщо при вчиненні діяння знищено цінні біотопи, що включені до світової природної спадщини ЮНЕСКО чи до Резолюції 4 Бернської конвенції, або на більшій частині їхньої площі знищено структурні елементи, а річний моніторинг знищених складових біотопу не підтверджує їхнього відновлення до вихідного стану [1].	Працює для об'єктів всесвітньої або загальноєвропейської природної спадщини [1].
	Якщо шкода, завдана біотопам, призводить до втрати ресурсо-екологічних можливостей для більш ніж половини населення країни.	Може застосовуватись як для природних, так і для синантропних біотопів України.
Еволюційний	У разі, коли діяння спричинило забруднення радіонуклідами чи руйнування ландшафту певної місцевості, завдало значних екологічних та соціально-господарських збитків і спричинило відселення понад половини населення регіону.	Екологічна безпека людства.
	Якщо антропогенний учинок спричиняє зміну властивостей навколишнього середовища, які можуть порушити, або й зруйнувати екологічну рівновагу та призвести до деградації природного середовища в майбутньому.	Еколого-соціальні фактори: зокрема, зміни клімату, забруднення середовища.

Фіксування екоциду передбачає оперування низкою понять, що характеризують як якісні, так і кількісні показники екологічного стану довкілля. Так, поняття «ендеміки, або ендемічні організми» характеризує види, які мають яскраво виражені фізико-географічні особливості та обмежений ареал, що не виходить за межі природної зони (чи підзони). Поняття «асоціація», визначаючи найменшу типологічну одиницю фітоценозу, становить собою угруповання рослин, що повторюється в ландшафті та є індикатором умов середовища (температура, вологість, освітленість тощо), тоді як ділянка земної поверхні з однотипними умовами середовища, яку займає певне угруповання організмів, формує «біотоп».

Критерії екоциду визначаються як результат антропогенного впливу, що супроводжується зникненням чи загибеллю тварин певної території суходолу або отруєнням великої кількості риби та інших мешканців водойм за умови смертності, що удвічі чи навіть більше разів перевищує середньостатистичну. Щодо рослин «масова загибель» визначається як істотне скорочення чисельності чи біомаси (тобто кількості речовини живих організмів, що припадає на одиницю площі або обсягу) [9]. Знищення біологічних систем унеможлиблює отримання від них будь-яких екологічних послуг.

Важливою умовою для фіксування злочину екоциду є виражена антропогенно вчинена дія, яка призводить до знищення (масової загибелі) популяцій, ендемічних видів (чи їхніх оселищ), унікальних угруповань, біотопів чи природної спадщини, визнаних міжнародними інституціями (ЮНЕСКО) як такі, що охороняються на загальноєвропейському рівні.

Поряд із переліченими елементами довкілля, безпосереднім об'єктом екоциду є «екологічна безпека людства» [5], «покликана забезпечувати захист інтересів людини, суспільства, держави від реальних чи потенційних загроз, що їх створюють природні чи антропогенні чинники» [17].

Розуміння можливості виникнення екологічної катастрофи в результаті російської агресії зумовлює потребу формування відповідного поняття в майбутніх менеджерів. Загалом поняття «екологічна катастрофа» визначається як «неврівноважене, нестаціонарне перетворення навколишнього середовища, наслідком якого є втрата стійкості (втрата рівноваги) в результаті зміни власних параметрів та/або швидкої зміни зовнішніх перемінних. Екологічна катастрофа переводить навколишнє середовище в стан рівноваги з меншим (порівняно з вихідним рівнем складності) енергетичним та екологічним потенціалом» [6].

Висновки. Як бачимо, формування поняття «екоцид» – тривалий, систематичний процес, що здійснюється впродовж вивчення навчальних дисциплін біологічного циклу. Зміст його розвивається поступово в міру ускладнення рівня організації живих організмів та угруповань, що можуть стати об'єктами екоциду. Сам же процес передбачає встановлення логічних зв'язків, осмислення діалектики та оперування поняттями в нових умовах та реаліях воєнного часу.

Очевидно, що подальші дослідження будуть спрямовані на зосередження уваги українців та міжнародної спільноти на шкодочинній діяльності загарбників, пов'язаній із масовим, довгостроковим і серйозним впливом на довкілля. Фіксування та розслідування злочинів екоциду будуть проводитися з метою притягнення винних (включаючи державні структури росії) до відповідальності та відшкодування збитків, завданих війною довкіллю України.

Список використаних джерел:

1. Баран С., Дідух Я., Куземко А., Кравченко О., Ходосовцев О. Екоцид.: ймовірні критерії та приклади їхнього застосування на практиці. МБО Екологія. Право. Людина. 2024. URL: <https://epl.org.ua/announces/ekotsyd-jmovirni-kryteriyi-ta-pryklady-yih-zastosuvannya-na-praktytsi/>

2. Військовий екоцид (екологічна зброя). Словник-довідник з екології: навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапішина. Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2013. С. 38–39.
3. Гардашук Т. В. Особливості та екологічні наслідки сучасної російсько-української війни. *Освіта для сталого розвитку : передача досвіду країни V 4 для відновлення України: матеріали Зимової сесії Міжнародної Карпатської Школи – 2024* (Косів, 21–25 лютого 2024 р.). URL: <https://orcid.org/0000-0003-1831-2021>
4. Козловський Ю. М., Козловська І. М., Білик О. С. Формування дидактичних систем у контексті інтегрованого підходу. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць* / редкол. В. В. Кузьменко та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. Вип. 44. С. 37–42.
5. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за заг. ред. В. В. Сухоноса. Суми: ПФ Вид-во «Університетська книга», 2020. С. 664.
6. Лановенко О. Г., Остапішина О. О. Словник-довідник з екології : навч.-метод. посіб. Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2013. 226 с.
7. Максакова К. В. Проблеми правової регламентації екоциду: Еколого-правовий аспект. *Юридичний електронний журнал*. 2023. № 1. С. 220–223.
8. Минькович-Слободяник О. Екоцид в Україні, як підстава для відшкодування екологічної шкоди. *Наукові перспективи*. № 2(32), 2023. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/3869/3890>
9. Митрофанов І. І. Кримінальні правопорушення проти довкілля за проектом Кримінального кодексу України. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2022. № 12. С. 375–379.
10. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. С. 236–254.
11. Оберенко О. Екоцид та злочини проти довкілля – що ми можемо робити з цим зараз? Підсумки еко-дискусії. *Міжнародний фонд «Відродження»*. URL: <https://www.irf.ua/ekologichna-inicziatyvafondu-provela-ekodyskusiyyu-prysvyachenu-temi-ekocyzdu/>
12. Павлюк О. Правники запропонували визначення «екоциду» для Міжнародного кримінального суду, щоб він міг розглядати такі злочини. URL: <https://hromadske.ua/posts/mizhnarodna-grupa-pravnikiv-rozrobila-viznachennya-ekocidu-vin-mozhe-stati-pyatim-zlochynom-za-yakij-karatime-mks>
13. Проблеми врегулювання складу злочину про екоцид: вітчизняне та зарубіжне законодавство (за даними *Lib Net*). URL: <http://lib-net.com/content/9455 Problemi vreguluvannya skladu zlochinyu pro ekocid vitchiznyane ta zarybijne zakonodavstvo.html>
14. Саєнко В. В. «Виклик для усього світу»: Зеленський про екоцид РФ в Україні. URL: <https://www.unian.ua/ecology/zelenskiy-goroviv-pro-ekocid-rf-v-ukrajini-12046140.html>
15. Світлишина І. Ф., Дідковський В. О. Екоцид в період повномасштабного вторгнення зі сторони країни-агресора. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/89-1.pdf>
16. Уколова В. О., Уколова Є. О. Проблема екоциду як екологічного злочину: український та міжнародний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. Вип. № 10. 2021. С. 35.
17. Хилько М. І. Екологічна безпека як фундаментальна складова національної безпеки. *Вісник ДонНУ імені Василя Стуса. Сер. : Політичні науки*. 2021. № 6. С. 69–75.
18. Jack Marley. Ecocide: why establishing a new international crime would be a step towards interspecies justice. URL: <https://theconversation.com/ecocide-why-establishing-a-new-international-crime-would-be-a-step-towards-interspecies-justice-162059>
19. Webster's new world dictionary of the American Language. HarperCollins. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

References:

1. Baran, S., Didukh, Ya., Kuzemko, A., Kravchenko, O., & Khodosovtsev, O. (2024). Ekotsyd: ymovirni kryterii ta pryklady yikhnoho zastosuvannya na praktytsi [Ecocide: probable criteria and examples of their application in practice]. *MBO Ekolohiia. Pravo. Liudyna*. Retrieved from <https://epl.org.ua/announces/ekotsyd-jmovirni-kryteriyi-ta-pryklady-yih-zastosuvannya-na-praktytsi/> [in Ukrainian].
2. Lanovenko, O. H., & Ostapishyna, O. O. (2013). Viiskovyi ekotsyd (ekolohichna zbroia) [Military ecocide (environmental weapons)]. In *Slovyk-dovidnyk z ekolohii*. Kherson [in Ukrainian].
3. Hardashuk, T. V. (2024). Osoblyvosti ta ekolohichni naslidky suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny [Peculiarities and environmental consequences of the modern Russian-Ukrainian war], *Osvita dlia staloho rozvytku: peredacha dosvidu krainy V4 dlia vidnovlennia Ukrainy*, Materialy Zymovoi sesii

- Mizhnarodnoi Karpatskoi Shkoly – 2024 [Education for sustainable development: sharing the experience of the V4 country for the restoration of Ukraine, Proceedings of the Winter Session of the International Carpathian School – 2024]. Retrieved from <https://orcid.org/0000-0003-1831-2021> [in Ukrainian].
4. Kozlovskiy, Yu. M., Kozlovska, I. M., & Bilyk, O. S. (2019). Formuvannya dydaktychnykh system u konteksti intehrovanooho pidkhodu [Formation of didactic systems in the context of an integrated approach]. *Pedagogical Almanac*, 44, 37–42 [in Ukrainian].
 5. Sukhonosa, V. V. (Ed.). (2020). *Kryminalne pravo Ukrainy. Osoblyva chastyna* [Criminal law of Ukraine. Special part]. Sumy [in Ukrainian].
 6. Lanovenko, O. H., & Ostapishyna, O. O. (2013). *Slovyk-dovidnyk z ekolohii* [Dictionary-Handbook on Ecology]. Kherson [in Ukrainian].
 7. Maksakova, K. V. (2023). Problemy pravovoi rehlamentatsii ekotsydu: Ekoloho-pravovyi aspect [Problems of legal regulation of ecocide: Environmental and legal aspect]. *Yurydychnyi elektronnyi zhurnal*, 1, 220–223 [in Ukrainian].
 8. Mynkovych-Slobodianyk, O. (2023). Ekotsyd v Ukraini, yak pidstava dlia vidshkoduvannya ekolohichnoi shkody [Ecocide in Ukraine as a ground for compensation for environmental damage]. *Naukovi perspektyvy*, 2(32), 391-403. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2\(32\)-391-403](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2(32)-391-403) [in Ukrainian].
 9. Mytrofanov, I. I. (2022). Kryminalni pravoporushennia proty dovkillia za proiektom Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Criminal offenses against the environment under the draft Criminal Code of Ukraine]. *Yurydychnyi elektronnyi naukovyi zhurnal*, 12, 375–379 [in Ukrainian].
 10. Melnyk, M. I., & Khavroniuk, M. I. (Eds.). (2019). *Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary to the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].
 11. Oberenko, O. Ekotsyd ta zlochyny proty dovkillia – shcho my mozhemo robyty z tsym zaraz? Pidsumky eko-dyskusii [Ecocide and crimes against the environment - what can we do about it now? The results of the eco-discussion]. *International Renaissance Foundation*. Retrieved from <https://www.irf.ua/ekologichna-inicziatyvafondu-provela-ekodyskusiyyu-prysvyachenu-temi-ekocyzdu/> [in Ukrainian].
 12. Pavliuk, O. (2021). Pravnyky zaproponuvaly vyznachennia «ekotsydu» dlia Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu, shchob vin mih rozghliadaty taki zlochyny [Lawyers have proposed a definition of "ecocide" for the International Criminal Court to deal with such crimes]. *Hromadske*. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/mizhnarodna-grupa-pravnikiv-rozrobila-vyznachennya-ekocidu-vin-mozhe-stati-pyatim-zlochinom-za-yakij-karatime-mks> [in Ukrainian].
 13. Problemy vrehuliuвання складу злочynu pro ekotsyd: vitchyzniane ta zarubizhne zakonodavstvo [Problems of regulating the composition of the crime of ecocide: domestic and foreign legislation]. Retrieved from <http://lib-net.com/content/9455 Problemi vregyluvannya sklady zlochyny pro ekocid vitchiznyane ta zarybijne zakonodavstvo.html> [in Ukrainian].
 14. Saienko, V. (2022). «Vykyk dlia usoho svitu»: Zelenskyi pro ekotsyd RF v Ukraini ["Challenge for the whole world": Zelenskyi on the ecocide of the Russian Federation in Ukraine]. *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/ecology/zelenskiy-ropoviv-pro-ekocid-rf-v-ukrajini-12046140.html> [in Ukrainian].
 15. Svitlyshyna, I. F., & Didkovskiy, V. O. Ekotsyd v period povnomashtabnoho vtorhnennia zi storony krainy-ahresora [Ecocide during a full-scale invasion by the aggressor country]. Retrieved from <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/89-1.pdf> [in Ukrainian].
 16. Ukolova, V. O., & Ukolova, Ye. O. (2021). Problema ekotsydu yak ekolohichnoho zlochynu: ukraïnskyi ta mizhnarodnyi dosvid [The problem of ecocide as an environmental crime: Ukrainian and international experience]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 10, 35 [in Ukrainian].
 17. Khylyk, M. I. (2021). Ekolohichna bezpeka yak fundamentalna skladova natsionalnoi bezpeky [Ecological security as a fundamental component of national security]. *Visnyk DonNU imeni Vasylia Stusa. Ser.: Politychni nauky*, 6, 69–75 [in Ukrainian].
 18. Alberro, H., & Daniele, L. (2021). *Ecocide: why establishing a new international crime would be a step towards interspecies justice*. The Conversation. Retrieved from <https://theconversation.com/ecocide-why-establishing-a-new-international-crime-would-be-a-step-towards-interspecies-justice-162059> [in English].
 19. Webster's new world dictionary of the American Language. HarperCollins. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com/> [in English].

Shevchyk B. V.,
orcid.org/0009-0001-9157-7053

Shevchyk L. O.,
orcid.org/0000-0003-0755-2193

Bodnar O. S.
orcid.org/0000-0003-4207-0624

**FORMING THE CONCEPT OF "ECOCIDE" IN FUTURE MANAGERS
 OF PROFESSIONAL COLLEGES UNDER CONDITIONS
 OF WAR AND POST-WAR RECONSTRUCTION**

The article considers the harmful impact of Russian aggression on infrastructure, functioning of natural life support systems, environment (namely, destruction of landscapes, ecosystems, habitats and populations; violation of the integrity of the Biosphere) and the provision of environmental services to the population of Ukraine.

The list of the most important components of environmental managers' training in professional colleges in wartime has been substantiated. These include the formation of specialists capable of solving environmental problems of various levels of complexity, being aware of today's threats, knowing ways to prevent them and being prepared for adequate actions aimed at avoiding an environmental disaster.

The worldview significance of the fundamental general scientific and general biological concept of "ecocide" during the war and in the period of post-war reconstruction has been argued. The criteria for disclosing the content of the concept of "ecocide" proposed by a group of authors such as S. Baran, Ya. Didukh and others have been discussed. Ecocide criteria are defined by the anthropogenic impact that results in the disappearance or destruction of various objects, including endemic species of plants and animals, plant associations, plant communities (meadows, forests, etc.), biotopes (including both natural and semi-natural or artificial), objects of World or European natural heritage, as well as entire regions contaminated with radionuclides or destroyed landscapes. The content of the concept develops gradually as the level of organisation of living organisms and groups against which the crime of ecocide has been committed becomes more complex. The necessity of establishing logical connections between it and other concepts, understanding the dialectics of concepts and their use in the new conditions and realities of wartime have been substantiated.

Key words: state of war, didactics, concept of "ecocide", general scientific and biological content, crime of ecocide, criteria of ecocide.

Дата надходження статті: 17.04.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Мешко Г. М.